

Asia: VN/1364/2021

Ehdotus kulttuuriperintöstrategiaksi

Lausunnonantajan lausunto

Mikä on näkemyksenne strategian tavoitteista ja toimenpidelinjauksista yleisesti?

Opetushallituksen näkemyksen mukaan Ehdotus kulttuuriperintöstrategiaksi 2022–2030 kuvaa monipuolisesti ja kattavasti kulttuuriperinnön merkitystä nyky-yhteiskunnassa sekä sen arvostamista ja vaalimista tulevaisuudessakin. Opetushallitus pitää tärkeänä, että kulttuuriperintöstrategian lähtökohtana on monimuotoisen aineellisen, aineettoman ja digitaalisen kulttuuriperinnön ja kulttuuriympäristöjen vaaliminen ja kehittäminen sekä että kulttuuriperinnön arvostaminen, suojeleminen ja vaaliminen esitetään kaikkien yhteiseksi tehtäväksi. Visio kulttuuriperinnön merkityksestä yhteiskunnan voimavarana sekä hyvinvointia edistävänä merkityksellisyyden siltana erilaisten ihmisten välillä luo tulevaisuususkkoa. Digitaalisuuden näkökulma ja mahdollisuudet tunnistetaan strategiassa hyvin.

Kokonaisuutena kasvatus ja koulutus on riittävästi mukana strategiassa kulttuuriperintöä säilyttävänä ja siirtävänä rakenteena, joka lisää kulttuurista lukutaitoa ja kulttuuriperintöosaamista. Kulttuuriperintö on kuitenkin myös elävää ja muuttuvaa, ja se uudistuu ja sitä uudistetaan koko ajan. Elävän ja muuttuvan kulttuuriperinnön merkityksellistäminen auttaa luovaa työtä ja tuotantoa sekä lisää osallisuutta ja osallistumista moninaiseen aikamme suomalaiseen kulttuuriin.

Strategialuonnoksessa kulttuuriperintö nähdään vahvasti osana hyvinvoivaa ja kestävää tulevaisuutta. Strategia on hyvä esimerkki siitä, miten kestävä kehitys voidaan integroida mukaan tavoitteisiin ja toimenpiteisiin konkreetian tasolla, ei ainoastaan yleisenä mainintana. Vaikutusten tarkastelussa ja tulevassa toimeenpanosuunnitelmassa voisi kuitenkin ottaa huomioon myös vaikutukset ympäristöön tai laajemmin vaikutukset kestävään kehitykseen.

Kulttuuriperinnöllä on kestävä tulevaisuuden tukemisen lisäksi myös itseisarvoinen merkitys. Kulttuuriperintöä voi olla myös kestävämmän tulevaisuuden suuntaisessa toiminnassa syntyvä aineisto ja sen taltiointi. Kulttuuriperintöä voi olla myös sellainen toiminta, jota tässä ajassa nyt arvotamme pahaksi, vääräksi tai sopimattomaksi. Myös sellainen aineisto kertoo kulttuurista ja osa

kulttuuriperintöä, joka on esimerkiksi tallentamisen kannalta tärkeää. On kuitenkin ymmärrettävää, että strategian toimeenpanossa painotetaan kestävän tulevaisuuden näkökulmaa, mutta periaatteellisella tasolla kulttuuriperinnön tallentaminen ja kehittäminen ovat arvokkaita toimia sinänsä. Kansallisella tasolla on tärkeää ymmärtää vastuu moninaisten kulttuuriperintöjen tunnistamisesta, varjelemisesta ja kehittämisestä Suomessa.

Kulttuuriperinnön moninaisuuden lisääntyminen ja tunnistaminen laajentaa käsitystä kulttuuriperinnöstä ja sen merkityksestä. Luvun 3 Monimuotoinen kulttuuriperintömme alussa mainitaan lyhyesti perustuslaillisesta oikeudesta omaan kieleen ja kulttuuriin sekä käsitellään Suomen kielitilannetta ja vähemmistöjä. Kieli ja kulttuuri ovatkin kietoutuneet yhteen monin tavoin, mutta strategiassa ei juurikaan oteta huomioon kielen merkitystä kulttuuriperinnön vaalimisessa. Myös sivulta 15 alkavat ansiokkaat materiaaliluettelot kaipaavat rinnalleen havaintoja myös eri kielillä julkaistavista aineistoista. Valaisevaa olisi ainakin erottaa aineistoissa suomen- ja ruotsinkielinen aineisto sekä aineistot saamen kielillä. Opetus- ja kasvatustalouden kannalta aineistojen kielellä on merkitystä esimerkiksi oppimateriaalien laatimisen, saatavuuden ja saavutettavuuden kannalta. Eri kieliryhmien oikeudet kulttuuriperintöön ovat erilaiset.

Mikä on näkemyksenne strategian tavoitteista ja toimenpidelinjauksista oman toimialanne tai tehtävänne näkökulmasta?

Opetushallituksen näkemyksen mukaan strategian kasvatusta- ja koulutusalaan liittyvät tavoitteet ja toimenpidelinjaukset ovat oikeansuuntaisia ja kannatettavia.

Kulttuuriperintöstrategia on tärkeä kasvatusta- ja koulutusta- alalla, jotta kulttuurisia arvoja, uskomuksia ja artefakteja opitaan tunnistamaan ja ymmärtämään osana kulttuuria ja yhteiskuntaa. Näin kulttuuriperinnön avulla voi hahmottaa ympäröivää maailmaa sekä rakentaa tietoisesti ja kriittisesti käsitystä itsestään suhteessa siihen. Olennaista on kuitenkin tunnistaa, kenen tietoa ja näkökulmia jaetaan, uusinnetaan ja kehitetään sekä millaista kulttuuriperintöä toisaalta toiseutetaan ja jätetään marginaaliin. Yhdenvertaisuusnäkökulmasta keskeinen on strategian tavoite siitä, että tallennettu ja suojeltu kulttuuriperintö heijastaa moninaista yhteiskuntaa.

Varhaiskasvatusta- suunnitelman ja opetusta- suunnitelmien perusteiden merkitystä kulttuuriperintökasvatusta- ssa ja kulttuuri-identiteetin tukemisesta- tuodaan esille luvussa 4.4. Tässä yhteydessä olisi hyvä mainita myös ammatillisen koulutusta- merkitys kulttuuriperinnön säilyttämisestä. Ammatillisen koulutusta- yhteisissä tutkinnon osissa ja esimerkiksi kasvatusta- ja ohjausta- alan sekä taideteollisuusta- alan tutkinnon perusteissa on kulttuuriperintöön liittyvää koulutusta. Oma tärkeänä suomalaisena erityispiirteenä ovat saamenkäsityöalan tutkinnot, joissa kulttuuriperinteen vaaliminen on keskiössä. Niiden uudistetut tutkinnon perusteet julkaistaan kaikilla eri Suomessa käytettävillä saamen kielillä eli inarinsaameksi, koltansaameksi ja pohjoissaameksi, mikä sinällään on kulttuuriperinnön tukemista.

Opetushallituksen kasvatusta- ja koulutusalaan liittyvät kommentit ovat luvun 5.3 kommentteissa.

Komenttine lukuun 5.1

Strategiaehdotuksen tekstissä nousevat esiin eri ryhmien tasa-arvoiset oikeudet kulttuuriperintöön. On hyvä, että pyritään tunnistamaan eri ryhmille merkittävää kulttuuriperintöä ja painotetaan moninaisuuden tallentamista ja moninaisen kulttuuriperinnön tunnistamista. Tässä yhteydessä olisi hyvä mainita myös eri kieliryhmien mahdollisesti erilaisista tarpeista. Opetushallitus ehdottaakin pieniä täsmennyksiä seuraaviin toimenpidelinjauksen kirjauksiin (merkitty lainausmerkin):

Kaikkien ”tasa-arvoisia oikeuksia ja mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa” kulttuuriperintöön tuetaan. Erityisesti vähemmistöjen kulttuuriperintöä koskevien oikeuksien toteutumista tuetaan.

”Eri ryhmien” kulttuuriperintöön liittyvien oikeuksien toteutumista seurataan strategiakauden aikana.

Tietoisuutta kulttuuriperintöpalveluista ”lisätään systemaattisesti” ja sisältöjen saavutettavuutta varmistetaan koko maassa.

Luvussa mainittu intersektionaalinen tarkastelutapa voi paljastaa päällekkäisten marginaalisuuksien tuomaa epätasa-arvoisuutta suhteessa kulttuuriperintöön. Samoin tärkeää on ottaa huomioon esimerkiksi keskustelu kulttuurisesta omimisesta etenkin siitä näkökulmasta, kuka kulttuuriperinnön tallentamisesta ja käytöstä hyötyy sekä kenen kustannuksella. Kulttuuriperintöön liittyvien jännitteiden, identiteettikysymysten ja osallisuuden huomioimisessa erilaisten valtasuhteiden tunnistaminen on olennaista.

Kommenttinne lukuun 5.2

Opetushallituksen näkemyksen mukaan strategian kestävään tulevaisuuteen liittyvät tavoitteet ja toimenpidelinjaukset ovat kannatettavia. Opetus- ja kasvatusala on vahvasti sitoutunut kestävään tulevaisuuden rakentamista ja hyvinvointia edistävään toimintaan varhaiskasvatussuunnitelman ja opetussuunnitelmien perusteissa sekä tutkintojen perusteissa.

Kommenttinne lukuun 5.3

Opetushallitus kannattaa strategian lukuun kirjattuja kulttuuriperintökasvatukseen liittyviä tavoitteita ja toimenpidelinjauksia ja ehdottaa lukuun pieniä täsmennyksiä ja lisäyksiä.

Luvussa kuvataan varhaiskasvatuksen, yleissivistävän koulutuksen, vapaan sivistystyön ja taiteen perusopetuksen roolia kulttuuriperintötyössä. Opetushallituksessa laadituissa varhaiskasvatuksen ja opetussuunnitelmien perusteissa on kulttuuriperintökasvatus mukana, esimerkiksi perusopetuksessa ja lukiossa joissakin oppiaineissa selkeästi ja laaja-alaisen osaamisen yhteydessä.

Kulttuuriperintöosaaminen voi karttua esimerkiksi osana taidekasvatusta, kulttuurikasvatusta, kielikasvatusta, yrittäjyyskasvatusta ja ruokakasvatusta. Tähän yhteyteen olisi syytä lisätä myös ammatillisen koulutuksen merkitys. Useissa ammatillisissa tutkinnon perusteissa on sisältöjä, jotka liittyvät kulttuuriperintöön ja sen vaalimiseen.

Opetushallitus ehdottaa, että strategiategistissä käytettäisiin johdonmukaisesti jo vakiintuneeseen tapaan ”elämänmittaisen oppimisen” termin sijaan ”jatkuvaa oppimista”. Ensimmäinen tavoite olisi

siis syytä korjata seuraavasti: Sivistys, osaaminen ja yhteiskunnan kyvykkyys hoitaa ja käyttää kulttuuriperintöä vahvistuvat kulttuuriperintökasvatuksen ja "jatkuvan" oppimisen avulla.

Opetushallitus ehdottaa toimenpidelinjauksiin seuraavia muutoksia ja tarkennuksia (merkitty lainausmerkein):

Toimenpidelinjaus 1: Kulttuuriperintökasvatuksen merkitystä "varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa, opetussuunnitelmien perusteissa ja tutkintojen perusteissa" sekä muissa koulutuksen ja varhaiskasvatuksen kehittämistoimissa vahvistetaan.

Toimenpidelinjaus 2: Omaehtoista "jatkuvaa" oppimista tuetaan lisäämällä kaikenikäisten mahdollisuuksia monimuotoiseen kulttuuriperinnön harrastamiseen ja informaaliin oppimiseen.

Toimenpidelinjaus 3 jaetaan kahtia: "Kasvatus- ja koulutusalan" henkilöstön pedagogista osaamista kulttuuriperintökasvatuksessa kehitetään.

Toimenpidelinjaus 4: Kulttuuriperintökasvatukseen liittyvien pedagogisten materiaalien "laatumista sekä" menetelmien ja työkalujen kehittämistä "ja jakamista" tuetaan.

Toimenpidelinjaus 5: Kulttuuriperintösisältöjen ja oppimateriaalien yhteentoimivuutta ja käytettävyyttä kehitetään "eri toimijoiden yhteistyönä".

Toimenpidelinjaus 6: "Yhteistyötä kulttuuriperintöalan toimijoiden sekä kasvatus- ja koulutusalojen eri toimijoiden kanssa vahvistetaan sekä tuetaan verkostojen toimintaa."

Opetushallitus ehdottaa, että toimenpidelinjaus 3 jaetaan kahtia, jolloin tulevassa toimeenpanosuunnitelmassa saadaan selkeästi erotettua toimet ja vastuutahot kasvatus- ja koulutusalan henkilöstön koulutuksen järjestämiseksi ja toisaalta pedagogisen materiaalin tuottamiseksi.

Samoin olisi tarpeen erikseen nostaa toimenpiteenä esille myös kulttuuriperintöaloilla toimivien eri tahojen mahdollisuudet ja mallit tehdä yhteistyötä varhaiskasvatuksen ja koulutusalojen kanssa. Esimerkiksi museoiden ja koulujen yhteistyö mahdollistaa hyvin opetussuunnitelman perusteiden toteuttamista, joten museopedagogiikan kehittämistä tarvitaan edelleen. Samoin erilaiset elämykselliset kulttuuriympäristöön liittyvät projektit sopivat hyvin esimerkiksi erilaisten oppimiskokonaisuuksien aiheeksi.

Koulutusalan erilaiset verkostot voivat olla myös mukana kulttuuriperintökasvatuksen toteuttamisessa. Opetushallituksen hallinnoima UNESCO-ASPnet-kouluverkosto kehittää myös kulttuuriperintöopetusta käytännön koulutyössä. Suomessa UNESCO-kouluverkostoon kuuluu kuutisenkymmentä oppilaitosta alakouluista yliopistojen opettajankoulutuslaitoksiin. Verkostojen luomien yhteistyömallien hyödyntäminen on tärkeää etenkin strategian toimeenpanovaiheessa.

Toimenpiteissä mainitaan kulttuuriperintökasvatuksen lisääminen opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteissa. Ammatillisen koulutuksen näkökulmasta tämän voisi muotoilla siten, että tavoitteena on varmistaa ja vahvistaa kulttuuriperinnön vaalimisen ja säilyttämisen osaamista tutkinnon perusteissa.

Luvussa nostetaan esille perinteiset kädentaidot ja erityisesti restaurointiosaaminen, jolloin katse suuntautuu vain entisen, jo olemassa olevan kunnostamiseen tai restauroimiseen. Yhtä tärkeää on säilyttää ja uudentaa kädentaitojen eri työmenetelmiä, jotta esimerkiksi strategiassa mainittu restaurointiosaaminen ylipäättään mahdollistuu.

Strategialuonnoksessa on muualla mainittu uskonnollisten yhteisöjen merkitys kulttuuriperinnössä ja kulttuuriperinnön vaalijoina, mutta koulutuksen yhteydessä niitä ei mainita. Uskonnolliset tilat, kuten kirkkorakennukset, kirkkotaide, sekä esimerkiksi erilaiset uskonnollista taustaa olevat juhlaperinteet ovat merkittävä osa kulttuuriperintöämme. Seuraavaan virkkeeseen olisi hyvä lisätä myös seurakunnat (merkitty lainausmerkein):

Kulttuuriperintöä tarkastellaan opetuksessa ja kasvatuksessa monitieteisenä ja -taiteisena ilmiönä. Siihen perehdytään eri oppiaineissa hyödyntäen monipuolisesti erilaisia oppimisympäristöjä, työtapoja, oppimateriaaleja ja pedagogisia menetelmiä. Opetuksessa vahvistetaan yhteistyötä eri toimijoiden (muun muassa kirjastot, arkistot, museot, "seurakunnat", kotiseutuyhdistykset) ja ammattilaisten kanssa.

Opetushallitus ehdottaa strategiaan lisättäväksi, että pedagogisia materiaaleja on mahdollista jakaa avointen oppimateriaalien kirjastossa aoe.fi-palvelussa kaikkien saataville. Avointen oppimateriaalien kirjastoa kehitetään eri koulutusasteiden ja -muotojen keskeiseksi kansalliseksi koulutuksellisen kulttuuripääoman tietovarannoksi, joka mahdollistaa omaehtoista osaamisen kehittämistä ja toisaalta tarjoaa työkalut avointen sisältöjen muokkaamiseen ja ylläpitämiseen kehittäjäverkostoissa.

Opetushallitus on tuottanut jonkin verran tukimateriaalia kulttuuriperinnön käsittelemiseen opetuksessa, esimerkiksi katsomusaineisiin (<https://www.oph.fi/fi/kieli-katsomus-ja-kulttuuritietoisuus-katsomusaineissa> ja <https://www.oph.fi/fi/kulttuuriperintokasvatus->

katsomusaineissa). Tukimateriaalit eivät kuitenkaan ole kattavia, ja mahdollisia puutteita olisi syytä täydentää, mikä edellyttäisi riittävää rahoitusta.

Varhaiskasvatuksen ja opetusalan henkilöstölle pitäisi luoda nykyistä parempia mahdollisuuksia ja työkaluja tuoda kulttuuriperintöaineistoa osaksi kasvatusta ja opetusta. Kulttuuriperintöaineiston digitaalinen saatavuus Suomessa on parantunut Finna-palvelun käyttöönoton myötä. Kuitenkin edelleen tarvitaan sen kehittämistä ja koulutusta.

Digitoinnilla voidaan vahvistaa hyvin kulttuuriperinnön saavutettavuutta ja esimerkiksi edistää kestävyttä, kun kulttuuriperinnön äärelle voi päästä vaikkapa matkustamatta minnekään. Toisaalta tulisi samaan aikaan rinnalla myös turvata fyysisen, elämyksellisen ja ”käsinkosketeltavan” kulttuuriperinnön saavutettavuutta.

Kasvatus- ja opetusalan näkökulmasta ajantasainen tutkimustieto on tärkeää, koska kasvatuksen ja koulutuksen tulee olla tietoperustaista. Tutkimustieto on perustana, kun Opetushallituksessa laaditaan varhaiskasvatussuunnitelman ja opetussuunnitelmien perusteita sekä tutkintojen perusteita. ”Kulttuuriperintöä hyödyntävä tutkittu, avoin ja luotettava tieto toimii vastavoimana disinformaatiolle ja kybervaikuttamiselle”, mikä on myös ajankohtainen ja tärkeä näkökulma kasvatuksen ja koulutuksen kannalta.

Kommenttinne lukuun 5.4

Kulttuuriperintöaineistojen käyttöön liittyvät tekijänoikeudet on tärkeää ottaa huomioon materiaaleissa, joita on tarkoitus käyttää kasvatuksessa ja koulutuksessa. On tarpeen turvata mahdollisuudet aineistojen käyttöön myös opetuksessa.

Mikä on näkemyksenne strategian yhteiskunnallisista ja taloudellisista vaikutuksista?

Yhteiskunnallisen vaikuttavuuden osalta strategian keskeiset teemat ovat ajanmukaisia ja perusteltuja, sillä ne liittyvät kestävän kehityksen edistämiseen, osallisuuden lisäämiseen ja monimuotoisuuden tunnistamiseen. Strategian yhteiskunnallinen vaikuttavuus oikeudenmukaisuuteen ja demokratian vahvistumiseen tuntuu uskottavalta. Taloudellisen vaikuttavuuden osalta etenkin kestävän kasvun mahdollistuminen on keskeinen. Kasvatuksen ja koulutuksen näkökulmasta olisi olennaista välittää ja ylläpitää käsityksiä siitä, millä tavalla kulttuuriperintö on paitsi merkityksellistä myös arvokasta, taloudellisestikin.

Mahdolliset muut strategiaehdotusta koskevat huomionne.

-

Strategian valmistumisen jälkeen on tarkoitus laatia erillinen toimeenpanosuunnitelma. Pidättekö tätä tärkeänä? Jos kyllä, niin miksi?

Opetushallitus pitää tärkeänä, että laaditaan erillinen kulttuuriperintöstrategian toimeenpanosuunnitelma. On tärkeää konkretisoida, miten eri tasoilla strategiaa pannaan toimeen ja toteutetaan sen periaatteita. Samassa yhteydessä on myös hyvä koota yhteen

kulttuuriperintöalan eri toimijoita ja mahdollisesti osoittaa strategian toimeenpanon tueksi koordinoitua, seurantaryhmä ja tarvittavat resurssit.

Tärkeää toimeenpanosuunnitelmassa on ottaa huomioon kulttuuriperinnön digitalisoinnista ja tallentamisesta huolehtiminen. Lisäksi on välttämätöntä tukea kulttuuriperintökasvatusta eri keinoin: materiaaleja tuottamalla, menetelmiä kehittämällä sekä kasvatusta- ja koulutusalan henkilöstön perus- ja täydennyskoulutusta järjestämällä.

Millaisia osallistamisen tapoja haluaisitte toimeenpanosuunnitelman laatimisessa käytettävän?

Opetushallituksen näkökulman mukaan toimeenpanosuunnitelman laatimisessa on tärkeää hyödyntää jo olemassa olevia verkostoja ja luoda tarvittaessa uusia verkostoja. Toimeenpanossa on tärkeää osallistaa eri ryhmiä ja myös yksittäisiä toimijoita monipuolisesti, esimerkiksi eri järjestöjä, kouluja ja oppilaitoksia sekä vapaan sivistystyön toimijoita. Osallistamisessa on hyvä hyödyntää digitaalisia menetelmiä, myös sosiaalisen median väljiä ryhmiä.

Millaisena näkisitte oman tai edustamanne tahon roolin strategian toimeenpanossa?

Opetushallituksen rooli kulttuuriperintöstrategian toimeenpanossa on edistää koulutus- ja koulutusalan edellytyksiä vahvistaa kulttuurista osallisuutta ja kulttuurisen moninaisuuden kunnioitusta. Tärkeä tehtävä on myös rakentaa elämyksellistä ja omistajuutta vahvistavaa suhdetta kulttuuriperintöön sekä kehittää kulttuuriperintöosaamista. Koulutuksella on ilmeisen laaja yhteiskunnallinen vaikuttavuus, ja kulttuuriperintöstrategian toimeenpanon kannalta olennaista on yleinen sivistykseen ja tiedostavuuteen kasvattaminen, jotta moninaisen kulttuuriperinnön arvo tulee laajasti tunnistetuksi ja tunnustetuksi.

Perusopetuksen ja lukion perusteissa kulttuuriperintö on läsnä yleisissä osissa, laaja-alaisissa ja muutamissa oppiaineissa sekä oppimisympäristön kuvauksissa. Taiteen perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteiden arvoperustassa on maininta kulttuurien moninaisuuden kunnioituksesta, mikä on linjassa strategian keskeisten teemojen kanssa. Vuonna 2022 uudistetuissa varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden arvoperustassa mainitaan varhaiskasvatuksen rakentuvan moninaiselle kulttuuriperinnölle, joka muotoutuu edelleen lasten, heidän huoltajiensa sekä henkilöstön vuorovaikutuksessa.

Opetushallitus ottaa huomioon kulttuuriperintöstrategian laatiessaan varhaiskasvatussuunnitelman, opetussuunnitelman ja tutkintojen perusteita sekä tukimateriaaleja Opetushallitukselle osoitettujen resurssien mukaan. Esimerkiksi tulevien opetussuunnitelmien perusteiden laadinnassa voisi olla hyvä

erikseen kiinnittää huomiota kulttuuriperintökasvatuksen sisällyttämisestä perusteisiin systemaattisesti.

Opetushallitus voi osallistua strategian toimeenpanoon kohdentamalla opetustoimen ja varhaiskasvatuksen henkilöstökoulutuksen rahoitusta kulttuuriperintökasvatukseen opetus- ja kulttuuriministeriön ohjauksen mukaan.

Niiranen Jarkko
Opetushallitus

Muukka-Marjovuo Alma
Opetushallitus - Kasvatus, koulutus ja osaaminen